

Woord vooraf	7
Dramatis personæ	11
Inleiding: Voor de val	17
DEEL I	
OP DE EREPLAATS NAAST GOD: JORIS VAN SEVEREN	
Hoofdstuk 1.	35
Een idealist, er is met hem niet te praten (1932–1934)	
Hoofdstuk 2.	57
De toevlucht, zo zou het gaan (1934–1937)	
Hoofdstuk 3.	85
Verregaande wanorde en carenties (1936–1940)	
Hoofdstuk 4.	125
Deze troebele maanden (1940–1941)	

DEEL II
MET GOED EN BLOED TEN DIENSTE
VAN DE KONING

Hoofdstuk 5.	165
Een standbeeld voor de aardappel (1941–1943)	
Hoofdstuk 6.	193
L'Heure H (1942–1944)	
Hoofdstuk 7.	245
De laatste kans (1944–1953)	
Slot	289
Verantwoording	302
Dankwoord	305
Beknopte bibliografie	306

DRAMATIS PERSONÆ

Familie en zaken

PIETER DELBAERE (1882–1957): vriend en zakenpartner van Leo Van Dorpe, voorzitter Vlaams Economisch Verbond.

LOUISA ‘LOUKIE’ ITZ (1909–1998): echtgenote van Frantz, moeder van Johan (1932–2020), Arnold (°1944) en Mieke (°1948).

PAUL JANSSENS DE VAREBEKE (1856–1925): schoonvader, zakenman en pater familias aan Sint-Niklase kant.

JOS JANSSENS DE VAREBEKE (1892–1953): oom en zakelijke mentor van Frantz.

ARTHUR MULIER (1892–1979): zakenpartner van vader Leo en Frantz Van Dorpe, kwam na WOI in de problemen wegens activisme, na WOII senator voor de CVP en voorzitter van het Vlaams Economisch Verbond.

JEF VAN DORPE (1904–1978): oudere broer, zakenpartner van vader Leo en Frantz, parachutist voor het netwerk Baboon.

LEO VAN DORPE (1873–1953): vader en zakenpartner.

Verdinaso

JEF FRANÇOIS (1901–1996): leider van de Dietsche Militie en van de opvolger Dinaso Militanten Orde, treedt na de breuk binnen het Verdinaso toe tot de Algemeene SS-Vlaanderen en trekt naar het Oostfront; wordt nadien tweemaal bij verstek ter dood veroordeeld maar komt vrij in 1952.

WILLY KESSELS (1898–1974): fotograaf en vriend.

POL LE ROY (1905–1983): dichter, van bij het begin betrokken bij het Verdinaso, stapt daarna actief in de collaboratie als propagandist; na de oorlog ter dood veroordeeld en wordt in 1951 vrijgelaten.

WILLEM MELIS (1907–1984): redacteur van *Hier Dinaso!*, breekt met Verdinaso maar blijft actief in nevenprojecten; tijdens oorlog persverantwoordelijke bij de Nationale Landbouw- en Voedingscoöperatie (NLVC) en einde van de vriendschap, tot hij in de jaren 70 schepen wordt in Sint-Niklaas, als Frantz burgemeester is.

PAUL PERSIJN (1912–1976): Verdinaso-organisator in Antwerpen, neemt leidende rol op tijdens eerste oorlogsdagen; speelt dubbelrol voor het verzet binnen de NLVC.

EMIEL THIERS (1890–1981): jarenlang medestander van Van Severen vanuit West-Vlaanderen, en na diens dood leider van het Verdinaso; na de breuk in 1941 stopt hij met politiek.

JEF VAN BILSEN (1913–1996): raakt bevriend met Frantz binnen het Verdinaso, actief in verzetsnetwerken rond

Tony Herbert, Othello, Zéro en Geheim Leger; later academicus en politiek raadgever.

JORIS VAN SEVEREN (1894–1940): oprichter en leider van het Verdinaso.

Verzet

SIR EDWIN HARDY AMIES (1909–2003): modeontwerper, hoofd van de Belgische sectie van de Special Operations Executive (SOE), de Britse geheime oorlogsdienst van bij het begin van WOII.

JAN BOON (1898–1960): journalist en hoofd van de publieke radio-omroep NIR, organisator van radioverzetsnetwerk Samoyède.

FERNAND CANNoot (1906–?): studiegenoot en hoofd van operatie-Athos, onderdeel van Zéro; nadien actief als chemicus, onder meer kortstondig bij Attraco.

ALBERT DE CLERCK (1914–1974): vriend en hoofd van operatie-Baboon, ook actief in Othello; voor de oorlog leidinggevend in de katholieke Vlaamsgezinde jongerenbeweging Jong Volksche Front, nadien parlementslid en minister voor de CVP.

SIR CECIL DE SAUSMAREZ (1907–1986): hoofd van de Political Warfare Executive (PWE), vanaf midden 1941 de Britse dienst voor geheime propaganda in bezet gebied; nadien cultureel attaché in Brussel.

TONY HERBERT (1902–1959): Kortrijks industrieel en kunstverzamelaar, politiek betrokken bij de oprichting

Frantz en Jef als lid van het Cadet Corps, Londen 1921

Nooit laat Leo Van Dorpe merken wat er allemaal in zijn hoofd omgaat, maar voor hém zijn het geen onbekommerde jaren. De oorlog was in Kortrijk erg dichtbij geweest. Het was de eerste stad achter de frontlijn en het krioelde er van de Duitsers. Zijn gezin was uit het huis aan de Groeningestraat gezet nadat het Duitse leger er beslag op legde, en de op-eising van verschillende andere panden, waaronder het Hotel du Damier aan de Grote Markt, woog zwaar op de inkomsten. Op verschillende plaatsen in de stad waren geïmproviseerde ziekenhuizen, in fabriekshallen en refters, en aan het station werden schuilkelders gegraven tegen de aanhoudende

luchtaanvallen. Als kind ziet Frantz de wagens met gewonde Duitse soldaten af en aan rijden: de lichtgewonden op platte karren met de rug tegen elkaar of op de bok, met achterin hangmatten voor de zwaarste slachtoffers. Hij hoort ze kermen, door het geroffel van ijzerbeslagen wielen op kasseistenen heen, als een dreinende, dreigende ondertoon van de nabije oorlog. En toch gaat het leven verder.

Leo probeert zijn job als advocaat verder uit te voeren en aanvaardt in het laatste oorlogsjaar een aanstelling als vrederechter. Het wordt hem achteraf niet in dank afgenomen in het conservatieve juristenwereldje, waar hij als Vlaamsgezinde sowieso al een wat bedenkelijke reputatie heeft. Een paar maanden na de wapenstilstand wordt hij een week lang geïnterneerd in het kamp van Roesbrugge, en daarna wordt hem zijn titel als pleitbezorger afgenomen. Een veroordeling is het niet, een vernedering wel, en Leo Van Dorpe weigert ooit nog een voet in de rechtbank te zetten.

Hij hoeft niet zo nodig te werken. De familie Van Dorpe hoeft in welstand niet veel onder te doen voor die van zijn vrouw. Naast Hotel du Damier bezitten ze verschillende andere panden in het centrum, waaronder het monumentale hoekpand Den Roeland aan de overkant van de markt, en tientallen pachtgronden buiten de stad. Een tak van de familie was in de Franse tijd de grootste belastingbetaler van de streek. Leo's grootvader werd verkozen in het Nationaal Congres, zijn naam staat gebeiteld op de congreskolom in Brussel: 'Léon Vandorpe'. Naast zijn advocatenpraktijk is Leo altijd op zoek naar manieren om het familiale vermogen te doen groeien. Voor de oorlog verblijft hij een jaar in de

Verenigde Staten om samen met zijn schoonbroer een struisvogelboerderij uit de grond te proberen stampen. Vanuit Phoenix trekt hij verder door Arizona en naar Californië – ‘de mooiste plaats ter wereld’. Nadien schrijft hij een theaterstuk over de indianenstammen van New Mexico, in wiens verdrukking door de Amerikaanse settlers hij het lot van de Vlamingen herkent. Maar Leo Van Dorpe is meer schrijver dan advocaat, meer avonturier dan ondernemer. Bovendien kan het moment voor internationale zaken niet slechter vallen. De Eerste Wereldoorlog fnuikt niet alleen het idee van The Belgo-American Ostrich Company – struisvogelveren raken sowieso uit de mode – maar ook de textielindustrie in Vlaanderen krijgt het zwaar te verduren. Net nadat Leo een groot deel van zijn geld met dat van zijn schoonfamilie verbonden heeft.

Door internationale concurrentie, technologie en toenemende sociale eisen moeten textielbedrijven massaal investeren. Leo's schoonvader Paul Janssens heeft het familiebedrijf stevig in handen en richt een naamloze vennootschap op om ook van buitenaf kapitaal aan te trekken. Ook Leo tekent in, vlak nadat hij terugkeert uit de Verenigde Staten, maar de operatie komt nauwelijks van de grond. De pers vertrouwt de financiële nieuwlichterij niet, de cijfers zijn vaag en de inbreng van de familie zelf lijkt miniem tegenover de macht die ze willen behouden binnen het bedrijf. En dan moet de oorlog nog beginnen. Vanaf 1914 houden transportproblemen de verkoop tegen, en als die weer wat aantrekt in het rustige gedeelte van bezet België, blijft de toevoer van grondstoffen tekortschieten. Bovendien is een deel van het personeel

gevlucht of opgeëist door de Duitsers, en wacht ook Paul Janssens met zijn gezin vanuit Engeland het einde van de oorlog af. Vier jaar lang kabbelen de enorme fabrieken stuurloos verder. Ze raken er nooit meer bovenop. In 1922 wordt het textielbedrijf van de familie Janssens na honderdzesentwintig jaar opgedoekt. Stamvader Paul Janssens de Varebeke trekt zich terug in Blankenberge, waar hij niet veel later overlijdt.

De dan twintigjarige Frantz is erbij als de inboedel van het kasteel van Boonem per opbod verkocht wordt – de attributen van zijn trieste jeugdjaar uitgestald in de tuin, met het majestueuze paleis op de achtergrond als een verwijt vanuit het roemrijke verleden, terwijl ze stuk voor stuk omgeroepen en afgeklopt worden: ‘glazen Louis XIV, zestienhonderdvijftig franken; dienlepel in zilver, honderd franken; Limoges-koffieservies, tweehonderddertig franken; Japanse schotel, duizend franken; landschap Ernest Wante, achttienhonderd franken...’ Nooit zal het hem overkomen. Nooit.

Nog terwijl ze in Engeland wonen, wordt duidelijk dat het ook daar geen zakelijk succes wordt. Vanaf de jaren 20 krijgen ook de oude Engelse textielmolens het moeilijk, en de fabriek in Bradford is een van de eerste die afgestoten wordt in een poging de groep Janssens overeind te houden. Frantz is werkelijk razend op zijn vader, met wie de band zeer hecht geworden is, als die steeds meer tijd in Vlaanderen doorbrengt op prospectie om zelf een textielbedrijf te beginnen. In de zomer van 1922 keert de hele familie voorgoed terug naar Kortrijk. De Engelse idylle is voorbij.

Leo Van Dorpe heeft een goed zicht gekregen op de continentale handel, die geneukt wordt door hoge invoerrechten

DEEL I.

Op de ereplaats
naast God:
Joris Van Severen

Frantz Van Dorpe door Willy Kessels, jaren 30

Hoofdstuk 1.

EEN IDEALIST, ER IS MET HEM NIET TE PRATEN

(1932 – 1934)

Oorlog, had Van Severen gezegd. ‘Wij vertrekken vanuit de veronderstelling dat het Vlaamse, het Dietsse volk in oorlogstoestand verkeert.’ Zijn nieuwe verbond zal een strijdorganisatie zijn in de echte en volkomen zin van het woord – ‘een soort leger’.

In maart 1932 is het Verdinaso er klaar voor. In het Diets Huis aan de Italiëlei in Antwerpen komt Joris Van Severen spreken over ‘De betekenis van het Dietsche nationaal-solidarisme’, en de sfeer is gespannen. Het Vlaams Huis Malpertuus is vlakbij, maar daar zijn ze niet meer welkom sinds het Verdinaso zich afgescheurd heeft van de rest van de Vlaamse beweging. De socialistische *Volksgazet* heeft opgeroepen om ‘de fascist Van Severen’ het spreken te

verhinderen, en er zitten duidelijk heel wat mensen in de zaal die niet gekomen zijn om te luisteren. Zwaar volk, met ribfluwelen vesten en platte petten. Het soort koppen die je op een Verdinasomeeting alleen verwacht in uniform, om de orde te bewaken, of het moet zijn dat ze komen stoken. Alle politieke partijen zorgen voor stevige beveiliging als ze meetings houden, maar in het fanatieke klimaat van de late jaren 20 werd een getrainde en georganiseerde militie een doel op zich. In het Antwerpse zijn ze daarmee verder dan elders. Op het moment dat de Vlaamse Militie zich bij het Verdinaso aansluit, is ze beter gevormd dan die van Van Severen. Hoofdman Jef Missoorten is, net als Van Severen, een voormalig frontsoldaat en een oudgediende van de pogingen de Vlaams-nationale verweerkorpsen te hervormen. Hij is bovendien kleermaker, dus de veertig manschappen die hij aanlevert, komen keurig in uniform: kaki hemd en een zwarte platte pet, een rijbroek met stormriem, zwarte laarzen of getten en een knuppel. Nu staan ze daar. Klaar.

Nog voor Van Severen het woord kan nemen, loopt het gejoel uit de hand. De inleider wordt uitgelachen, als hij om stilte vraagt. Hoe meer moeite hij doet, hoe meer plezier de zaal erin vindt hem te onderbreken. Tot Jef Missoorten met het hoofd knikt en zijn militie ingrijpt. In een mum van tijd verandert het stampvolle café in een slagveld. Het is er te krap om hun stok te zwaaien, zoals de mannen geoefend hebben, dus wordt er gevochten met vuisten, bottines, glazen. Die ijzeren stoelen doen er geen goed aan. Als de politie aankomt, zijn de meeste oproerkraaiers de zaal al uitgewerkt. Intussen staat Van Severen vooraan een sigaret te roken, zijn bolhoed voor

zich op tafel. Het is de eerste keer dat er niet tegen franskiljons gevochten wordt, maar tegen Vlamingen. Ook dat is oorlog.

Terwijl de leider uiteindelijk toch zijn lezing houdt – Van Severen doceert meer dan hij spreekt, bezweert zijn publiek in plaats van het op te zwepen, zijn zorgvuldig voorbereide tekst droog voorlezend, zonder al te veel intonatie of gebaren – krijgen de jongens van de Dinasomilitie de tijd hun wonden te verzorgen. Achteraf worden ze elk om beurt aan hem voorgesteld en persoonlijk geprezen voor hun moed. Onder hen, de pijn op het lijf en een plek geronnen bloed langs zijn voorhoofd, Frantz Van Dorpe.

De voorbije tien jaar al was Frantz voorbestemd om in de textielsector terecht te komen, net als zijn vader en twee van zijn broers. Daar is veel geld te verdienen, en van al zijn interesses is dat de eerste. Nu zesentwintig, heeft hij het jarenlange traject langs verschillende vertakkingen van de Générale des Matières Colorantes (GMC) doorlopen. De GMC is een dochterbedrijf van de Duitse wereldspeler IG Farben voor de verdeling van kleurstoffen in België, en Frantz heeft er als textielingenieur een vaste job gekregen in de belangrijke afdeling *fourrures*. Hij is sinds een jaar getrouwd met Louiza Itz, die hij leerde kennen op het huwelijk van een schoolvriend. ‘Loukie’ is nochtans dochter van een protestants Nederlands gezin, maar hij had zijn zinnen op haar gezet en het huwelijk kon niet snel genoeg komen. Sinds enkele maanden hebben ze een eerste zoontje, Johan. Hij heeft alles om aan het brave burgerleven te kunnen beginnen. Hij moet daar weg.

Dietsche Militiemannen zien er strakker uit dan ooit, zoals ze opgesteld staan in de tuin van het Vlaams Huis in Tielt, de thuisbasis van Joris Van Severen. Dat de beweging de tijdsgeest mee heeft, moet ook de eregast onderstrepen: Captain Holliman, die met een delegatie van de British Union of Fascists (BUF) zijn steun komt betuigen. De BUF is op hetzelfde moment als het Verdinaso opgericht door Oswald Mosley, een voormalig minister wiens corporatistische, grootschalige ideeën om de economische crisis en enorme werkloosheid aan te pakken niet aanvaardbaar waren voor zijn regering, waarna hij ontslag nam en zijn eigen partij stichtte naar het voorbeeld van Mussolini. Mosley is nauw verweven met de Britse aristocratie, charmant en razend intelligent. De populaire pers is hem goed gezind, en hij lijkt in Londen de man van het moment te zullen worden.

Van Severen maakt zich over zijn eigen positie geen illusies: het Verdinaso moet van het establishment geen steun verwachten. Mussolini heeft uiteindelijk de macht niet gegrepen, ze werd hem in de schoot geworpen door de landadel en de koning, die in hem het laatste alternatief zagen. Hitler werd kanselier dankzij de steun vanuit de industrie, de bankwereld en het leger. 'Wij hebben alle mogelijke machten tegen ons,' zegt Van Severen, 'en moeten ingaan tegen een geheele wereld van ingekankerde wanorde. Wij beschikken over niks anders dan een verbroken en verscheurd, in vijandige staten verdeeld volk. En al de machten, waarover die staten beschikken, staan vijandig tegen ons.' De waanzin van de voorbije maanden heeft toch indruk gemaakt. Voortaan zal

het Verdinaso meer op zichzelf terugplooiën, de kern verstevigen in plaats van te trachten de massa te overtuigen.

Ook Frantz Van Dorpe krijgt de kans van gedachten te wisselen met Captain Holliman, die indruk maakt met zijn nieuwe titel *O.C. Storm Troops* en een speciaal voor de gelegenheid ontworpen uniform. Daarna trekt de BUF-delegatie verder naar Berlijn.

Frantz in uniform van de Dietsche Militie met Captain Holliman van de British Union of Fascists

Hoofdstuk 2.

DE TOEVLUCHT, ZO ZOU HET GAAN

(1934–1937)

Er klopt iets niet aan het Verdinasoverhaal. Willem Melis, de gewestleider in het Waasland, voelt dat er iets wringt. Als hij een Nederlandse gast ontvangt in het Gentse Dinasohuis, de jonckheer Robert Groeninx van Zoelen, blijft die wat meewarig staan voor de landkaart van Groot-Nederland zoals de Dinaso's het voor ogen hebben: Vlaanderen, Frans-Vlaanderen en Nederland samen. 'Dát heeft nooit bestaan! De Zeventien Provinciën, ja, die wel.' De Franse grens optrekken tot vlak onder Brussel is ook weinig waarschijnlijk. Onhistorisch en geopolitiek ondoordacht, het is misschien een theoretisch probleem, maar voor een beweging die bovenal weer aansluiting zoekt bij de geschiedenis, is het wel echt een probleem.

Van Severen ziet het ook. Aan het begin van het jaar al had hij Frantz Van Dorpe toevertrouwd dat het allemaal wat veel begon te worden: 'Ik weet zeer goed dat sinds een maand wij een crisis doormaken; de huiszoekingen; het uniformverbod; Missoorten in het gevang; Jef François geheel door de moeilijkheden te Gent opgenomen... Maar dit mag niet aanleiding geven tot mismoedigheid en defaitistische kritiek. Integendeel.' Een strijd op drie fronten tegelijk is gewoon onhoudbaar. Het permanente gevecht met flaminganten en communisten is één ding, maar de krachtmeting met de overheid doet pijn. Met het buiten de wet stellen van de Dietsche Militie werd het ook ambtenaren verboden lid te zijn van het Verdinaso en is de erkenning van hun eigen werklozenkas ingetrokken. De laatste jaren al trachtte de Vlaamse beweging haar leden los te weken van de traditionele zuilen, door aparte organisaties op te richten. Het Verbond van Nationale Arbeiderssyndicaten (NAS) had op die manier een vierduizendtal leden gegroepeerd in West- en Oost-Vlaanderen, en was *en bloc* toegetreden tot het Verdinaso. Met één ministeriële handtekening was een streep gezet onder jarenlang lastig syndicaal werk, waarmee dubbel zoveel mensen aangehaakt waren als het Verdinaso zelf telde. De ambitie om een staat binnen de staat te vormen, was een processie van Echternach geworden. Van Severen ziet het, en wat hij ziet, ziet hij scherp. Achter de schermen speelt hij al langer met het idee een effectievere tactiek te gaan voeren, die minder vatbaar is voor tegenstand – of toch, voor tegenstand vanuit machtige kringen. Na een paar maanden tijd komt hij, rigoureuus als altijd,

tot een conclusie die vriend en vijand verbaast, en bekend zal staan als de 'Nieuwe Marsrichting'.

Willem Melis krijgt de primeur. Ook hij, een generatiegenoot van Frantz Van Dorpe, is snel het vertrouwen van de leider aan het winnen. Het is een jongeman naar zijn hart, een man van de wereld. Jef Van Bilsen kent Melis van de Kring voor Volkenbond en Wereldvrede aan de Leuvense universiteit. Hij heeft een Luxemburgse moeder, heeft in Frankrijk gestudeerd, is thuis in Nederland en leest *Il Popolo d'Italia*. Hij schrijft even vloeiend als hij denkt en kan duidelijk goed met mensen overweg. Op het erf van zijn ouderlijke woning, de Voorhouthoeve in Kemzeke bij de Zeeuwse grens, lanceert Van Severen in de zomer van 1934 voor het eerst een proefballon over zijn koerswijziging. Staande op een omgekeerde boerenkar legt hij een beperkt publiek uit dat het Verdinaso België niet wil splitsen, maar er de macht zal grijpen. Dat is de meer realistische aanpak. Het probleem van een buffer tussen Frankrijk en Duitsland is eeuwenlang de achilleshiel van West-Europa. Geen van beide grootmachten mag er het overwicht krijgen en de zwakheid van de huidige constructie zorgt in meerdere hoofdsteden voor ongerustheid: 'De politiek van England tegenover het vasteland erkent in feite de geopolitieke eenheid der Nederlanden. Dietsland móet echter, en het zál door ons verwezenlijkt worden met de middelen die "des politieks" zijn. Hier aan deze zijde zullen de Dinaso's de Staat veroveren. In Rijks-Nederland zullen de Dinaso's de "Hollandse" Staat veroveren. Tezamen vestigen wij die ééne Staat op de grondslag van ons program.' In Nederland is immers sinds kort ook een Verdinasowerking, die nooit meer

dan louter symbolisch zal worden maar waarvan de symboliek nu wel veelzeggend is: beide landen kunnen volgens Van Severen van binnenuit aan elkaar gesmeed worden. De Walen, die in het oorspronkelijke programma nog (net als de Friezen) weggezet werden als volksvreemde elementen, die tussen de plooiën van de historisch gegroeide grenzen gevallen zijn, krijgen nu de keuze: als de Nederlanden hun eenheid hervinden, is het aan de Walen om te beslissen waar ze thuishoren. En aan de omringende mogendheden om te kiezen wat het beste hun geopolitieke belang dient: een sterke Dietse bufferstaat of een uitgebreid Frankrijk?

Het 'nieuwe evangelie', zoals *Hier Dinaso!* zonder ironie schrijft (veel gevoel voor zelfrelativering heeft het Verdinaso niet), wordt na de zomer zonder schroom uitgedragen: we zullen België niet omverwerpen, maar veroveren. Is het een breuk met twee decennia radicalisering in Vlaamse kringen, of het culminatiepunt ervan?

De rest van de Vlaamse beweging had in de tussentijd niet stilgezeten. Met de oprichting van het Vlaams Nationaal Verbond (VNV) een jaar voordien leek eindelijk een soort van eenheidspartij te ontstaan waarmee de radicale lijn in heel Vlaanderen vormgegeven kon worden, iets waar het sinds de oorlog aan ontbroken had. De Frontpartij was al die jaren blijven bestaan, maar had nauwelijks de schijn van eendracht kunnen ophouden. Onder de Vlaamse vlag zat een veelvoud aan meningen en strategieën die steeds minder met elkaar gemeen hadden. Het gedeelde oorlogsverleden was als bindmiddel niet genoeg. Tot een krachtige leiding, eenvormige strategie of zelfs

een professioneel uitgegeven krant zou het nooit komen. De parlementaire lijn werd uitgestippeld door vrijzinnige en stedelijke figuren, maar de echte energie zat merkbaar bij zij die de democratie afgezworen hadden en bij vurige katholieken, die meer in het platteland geworteld waren – Joris Van Severen zelf was er een van geweest. Eind jaren 20 was de verbroekeling compleet. Het radicalisme was almaar toegenomen en pogingen om onder Vlaamsgezinden een consensus te smeden rond een federalistisch minimumprogramma liepen op niks uit. De kentering kwam er juist in de andere richting: de economische crisis, het wantrouwen tegen de democratie, de barslechte verkiezingsresultaten in 1932 en de wedijver met het Verdinaso zouden de geesten nu wel scherpen. Iedereen werd meegesleurd in de vlucht vooruit.

Het nieuwe VNV was evenzeer doordrongen van de tijdsgeest als het Verdinaso. Ook zij pleitten voor een autoritair geleide Groot-Nederlandse staat en de retoriek was even radicaal-rechts. Toch was de interne dynamiek totaal anders. Het VNV was groter en veelzijdiger, omdat verschillende regionale afdelingen hun eigenheid behielden en enkele boegbeelden slechts voorwaardelijk in het initiatief meegingen. Gematigde tendensen bleven in de nieuwe partij een rol spelen, in de hoop dat het fanatieke programma geen struikelsteen zou vormen voor democratische politiek en stapsgewijze verwezenlijking van de Vlaamse eisen. VNV-leider Staf De Clercq, die jaren naast Van Severen in de Kamer gezeten had als Brabants verkozenen voor de Frontpartij, moest dus voorzichtig bemiddelen om de broze eenheid te bewaren. En in tegenstelling tot het Verdinaso zou het VNV wel blijven

Aan het stuur van de Renault Viva Grand Sport,
met links Loukie en zoontje Johan

Van zijn belofte ‘eindelijk zachter en huiselijker te worden’ komt niet veel terecht, maar zelfs de relatie met Loukie heeft een soort van evenwicht gevonden. Het zal helpen dat hij, zelfs al is hij even uithuizig als vroeger, minstens op hotel of bij politieke vrienden overnacht en niet weer via het ziekenhuis thuishoort, maar ze zijn allebei een stuk volwassener geworden. ‘Binst die eerste vier jaren van ons huwelijk hebben wij geweldig veel “leergeld” moeten betalen,’ schrijft hij haar, ‘en geen van ons beiden zal wel mens genoeg geweest zijn, wanneer wij trouwden. We hebben nu al veel geleerd, ook wel wat illusies verloren, maar dat is gezond, en goed, want met illusies kom je niet vooruit. En nu moeten we nog ’n tijdje lang alles goed maken, zodat we zeker, wanneer we 5 jaar getrouwd zullen zijn, eindelijk een goed paar zullen vormen!’ Loukie bouwt haar eigen leven uit rond haar familie, haar zoontje, en de droom van een zusje of broertje, ook al blijft het botsen met de leefwereld van haar mondaine en gedreven man. Vanop vakantie schrijft ze hem: ‘Nee, jongentje,

ik ben helemaal niet lief en zoet geweest bij je die zondag, ik heb er wel spijt van maar ik geloof, dat we een beetje vervreemd soms zijn. Ik stel je dikwijls heel anders voor als ik hier zit, dan dat je altijd in werkelijkheid weer bent. Ik hoop zo vurig dat het nu toch een beetje gaan zal deze winter in Brussel, hé. Moeder zal nog graag Johan een tijdje houden, hij is hier toch zo fijn. Hij is zo lief, mijn klein lief ventje, ik houd nu zo van hem, ik vind kindertjes toch wel ’t mooiste in je huwelijksleven. Hij vraagt nog dikwijls waar zijn papa is, arme papa, je mist nu wel veel aan je kleine zoontje. Aan mij mis je toch zeker niet veel, ik ben zo’n stoute lastige meid van je, hé Paps? Kon ik nu maar eventjes op je schoot kruipen met m’n armen om je hals, dan was al m’n narigheid verdwenen... Word je dan eens een goede en betere papa misschien wel?’

De maanden na de parlementsverkiezingen van 1936 staan helemaal in het teken van de concentratiepogingen tussen Rex, VNV, Verdinaso en rechts-conservatieve kringen die er mee sympathiseren. Er wordt verkend en gepolst, gepraat en geschreven om te zien of men tot een gezamenlijk blok kan komen, of minstens een niet-aanvalspact kan uitwerken tussen de verschillende verenigingen. Het is een schaakspel op twee of drie borden, waarbij het Verdinaso toch vooral moet oppassen dat het niet wordt weggedrukt: het heeft niet het geld of het netwerk om op te boksen tegen Rex of VNV, en als het geen blok kan vormen met andere Vlaamse groeperingen, dreigt het opgepeuzeld te worden door Degrelle. Maar net die onderlinge broederstrijd is persoonlijker en dus bitser dan alle andere. Hoewel de inhoudelijke verschillen met het

minister August De Schryver, een Vlaamse katholiek boven-dien, met wie de banden tijdens de oorlog zo moeizaam aan-gehaald zijn. Het is een kwestie van dagen of het effect laat zich voelen. Delsinne kent niks van landbouw, sneert Paul Persijn: 'Het is een misdaad, het werk van de corporatie in handen te geven van onwetenden.' De verwijten stapelen zich op en rond de lunchtafel groeit het ressentiment met de dag. De zwarte markt bloeit net als tijdens de oorlog en het gevoerde beleid werkt dat in de hand. Ze verhogen de prijs van het brood maar doen niets aan de prijzen van tarwe en meel. Als de productie al toeneemt, blijft alles liggen omdat het transport niet geregeld is. Tot nu toe was het wanorde, nu is het nog erger – onkunde. Maar hun ergste frustratie is politiek: de verzetsmensen worden bewust geweerd bij alle discussies die ertoe doen. Ze verworden tot ambtenaren, uitvoerend personeel, meer wordt hen niet gegund. En dat Othello een rechts politiek signatuur draagt, zal het wantrouwen van de minister er zeker niet minder op maken.

De druppel die de emmer doet overlopen, is de kwestie waar alles mee begon: 'colza'. De hele oorlog lang heeft Othello de lieve vrede bewaard tussen de onbuigzame instructies uit Londen om alle koolzaad te vernietigen en de realiteit op het terrein, die het alleen uit handen van de bezetter wou houden, tussen de geopolitieke bedenkingen van een regering in ballingschap en het sociale aanvoelen van de administratie in België. Duizenden velden zijn aangestoken, talloze molens vernietigd. Honderden boeren zijn gestraft voor hun onwil koolzaad te verbouwen, honderden verzetsmensen gevangengezet voor hun propaganda ertegen,

enkelen zelfs gefusilleerd. En een van de eerste daden van de nieuwe minister bestaat eruit de hele campagne ongedaan te maken. Delsinne wil het koolzaad nu opkopen voor de prijs die destijds opgelegd was door de bezetter, met zelfs een aanmoedigingspremie daar bovenop. Dat is een buiging voor de producenten die de voorbije jaren de richtlijnen van de regering genegeerd hebben, ten voordele van de Duitsers. Dat is een aanfluiting van het werk dat Baboon en Othello de voorbije twee jaar geleverd hebben. Dat is de druppel, want symbolischer kan niet. 'Ik ben verplicht,' schrijft Michel Losseau, 'dit te aanzien, niet alleen als een blaam aan de Regering, maar als een publieke en officiële belediging van de gehele weerstand en haar Doden.'

Op 17 oktober 1944 nemen Kapitein Losseau, Majoor Frantz Van Dorpe en zes andere topmensen van Othello ontslag. Zes weken na de bevrijding zijn alle banden met het nieuwe regime verbroken.

Het politieke vacuüm waar hij ooit op hoopte is er nooit gekomen, maar elders ligt de hele wereld voor hem open.

In tandem met Losseau weet Frantz de weg naar de geallieerden wonderwel te vinden. Op de dag van hun aankomst in Brussel zijn de lijnen gelegd. Nog dezelfde week, begin september, zitten de belangrijkste Engelse en Amerikaanse officieren bij hen in het salon. Hun aanspreekpunt is niemand anders dan sir Cecil de Sausmarez, die de verbindingsman van Othello was bij de Political War Executive en nu op de Britse

ambassade in Brussel zit. Hoe meer ze gewantwoord worden in sommige Belgische kringen, des te meer erkenning hebben ze bij de Britten. Kapitein Hardy Amies, de Britse Special Operations-verantwoordelijke waar het hele avontuur van Jef Van Dorpe mee begon, schrijft om hen te bedanken en herhaalt de boodschap die meermaals op de BBC te horen was: 'Nergens meer dan in België heeft de weerstand successen geboekt.' Oprecht nu, geen propaganda, en Frantz is er de man niet naar om daar bescheiden over te doen. Zijn invloed is al snel geweten in zijn vriendenkring. Als Tony Herbert van de Engelsen een gunst nodig heeft, schrijft hij Frantz met een knipoog 'of hij even beroep mag doen op uw Almacht'.

Het hoogtepunt van zijn nieuwe netwerk is een weekend in West-Vlaanderen, waar sir Cecil – een telg van een Normandische adellijke familie op Guernsey – een publiek van tweehonderd, door Tony Herbert zorgvuldig geselecteerde Kortrijkse kennissen en zakenpartners toespreekt.

Diezelfde avond wordt een Brits-Belgische club gesticht. Daarna brengen ze twee dagen door op de kasteelhoeve van de familie De Clerck in Zulte. Overdag te paard, nadien wijn en sigaren bij het haardvuur, terwijl buiten de herfstwind jaagt. Cecil de Sausmarez zal het zich later herinneren als een van de mooiste weekends van zijn leven. Naast hem en een Britse collega zijn aanwezig: Jef Van Dorpe, Albert De Clerck, Michel Losseau, Etienne Plissart, Freddy Veldekens en Frantz Van Dorpe. Oftewel: Baboon, Baboon II, Othello, Yvonne, Samoyède en Othello II.

Nu pas is voor Frantz de oorlog gedaan.

En daar, onder vrienden, in kleine kring met grote ambities, daar voelt hij zich het best.

Het netwerk Othello na de oorlog: uiterst links Etienne Plissart en Frantz Van Dorpe. De vijfde van links achteraan is Michel Losseau. Midden vooraan Suzy Van de Perre en Loukie. De zevende en achtste van rechts zijn Jef Van Dorpe en Albert De Clerck

Hoofdstuk 7.

DE LAATSTE KANS

(1944–1953)

Oorlog, had hij gezegd. Had hij dat echt gezegd? Als ze de koning laten terugkeren, zou de socialistische partijvoorzitter Max Buset in de oververhitte sfeer van zijn partijcongres gedreigd hebben: ‘Als ze die dwaasheid willen begaan, dan is het onze taak om hen duidelijk te maken: wij zijn er klaar voor!’ Het is de zomer van 1950, de oorlog is nu even lang gedaan als hij geduurd heeft, maar de politiek wordt nog steeds helemaal overschaduwd door die ene vraag, waarin alle tegenstellingen en tegenstrijdigheden van de bezettingsjaren besloten liggen: moet Leopold III zijn plaats op de troon weer opnemen? Busets dreigement is in dat klimaat meer dan gezwollen retoriek. Links en rechts mobiliseren, hele delen van het land worden stilgelegd, enkele weken later vallen bij een betoging tegen de koning drie doden. Een gewapende volksopstand lijkt niet uitgesloten.

Voor Frantz ontvouwt de naoorlog zich zoals de oorlog zelf had gedaan – alsof het patroon meer in zijn karakter ligt dan in de omstandigheden. Na de vroege ontgoocheling was hij vastbesloten zich ver van de politiek te houden, maar hij kan het niet laten. Zijn land had de oorlog gewonnen, maar nu ziet hij het de bevrijding verliezen, opnieuw, net als in zijn jeugdijaren. Niet lang geleden had hij er een kans in gezien om de, naar zijn mening, funeste verdeeldheid en verwarring van de jaren voordien te overstijgen, maar nu worden de meningsverschillen scherper aangezet dan ooit. In die verpolitiekte jaren, met hun strijd waarin alles waar hij voor gevochten heeft op het spel staat, kan hij niet afzijdig blijven. Het is sterker dan hemzelf.

Meteen na het debacle van het landbouwministerie had hij zich nochtans vol overgave op zijn zaken gestort, waarvoor hij al tijdens de oorlog nieuwe mogelijkheden had onderzocht. Toen zijn broer Jef in 1943 weer naar Londen was vertrokken, had die een uitgewerkte markstudie op zak waarmee Frantz zichzelf aanpreeft als vertegenwoordiger voor DuPont de Nemours in het bevrijde België. Vanuit Engeland had Jef het aan ene Preston Wills weten te bezorgen, de enige binnen het gigantische Amerikaanse bedrijf die ze kenden, alleen van naam en titel: exportmanager in de afdeling ‘organic chemicals’ en dus verantwoordelijk voor het soort chemische verven en textielproducten waarin ook Frantz gespecialiseerd is. Zolang de oorlog op een groot deel van het vasteland nog voortduurde, bleef het postverkeer met de Verenigde Staten afgesloten, maar nu dient de voormalige eerste minister Paul Van Zeeland als boodschapper. Als Van Zeeland drie maanden

na de bevrijding op officiële missie naar New York trekt, geeft Frantz hem een uitgebreid businessplan mee, waarin alle handels- en financieringsmogelijkheden, loonkosten, logistiek en de mogelijke afnemers in het bevrijde België uit de doeken gedaan worden. In Wilmington, Delaware, waar het hoofdkwartier van DuPont gevestigd is, zijn ze onder de indruk van zoveel vastberadenheid. Binnen het jaar na de bevrijding wordt Frantz Van Dorpe aangesteld als exclusief vertegenwoordiger van DuPont in België en Luxemburg. Er waren welgeteld zestig andere kandidaten, leert hij achteraf, maar geen enkele die zich al midden in de oorlog aangekondigd had, en niemand die zich laat vertegenwoordigen door een gewezen premier.

Hij is er klaar voor. Vanop jonge leeftijd heeft Frantz zich opgeworpen als probleemoplosser in beide familiebedrijven, en als diplomaat op momenten dat er wrijving is tussen beide takken van de familie. Het is vooral zijn oom, Jos Janssens de Varebeke, die daarbij als mentor optreedt. Jos is vijftien jaar ouder dan Frantz, vertrouwt op zijn advies en neemt hem al snel mee in alle grote beslissingen waar Janssens Meubelstoffen Lakenweverij voor staat. Naast de technische kennis die Frantz destijds bij de Générale des Matières Colorantes (GMC) verfiind had, krijgt hij zo inzicht in de financiële en strategische kant van het zakendoen. Sinds 1942 zetelt hij ook in het bestuur van het bedrijf in Sint-Niklaas, dat met zijn vierhonderd werknemers verschillende keren groter is dan de Kortrijkse fabriek. Terwijl de oudere generatie de belangrijkste posten blijft bezetten, gaat Frantz steeds meer op eigen benen staan en wint hij het vertrouwen van de zakenpartners

Verantwoording

In de mate van het mogelijke is alles in *Hoogmoed* gebaseerd op feiten, van de Engelse sigaretten die Van Severen rookte tot Frantz' veelzeggende voorliefde voor genealogie en al wat daar tussenin zit. Het grootste deel is terug te vinden in het Archief Frantz Van Dorpe, dat door zijn zoon Arnold jarenlang met veel toewijding en zonder taboes is geordend en aangevuld tot zo'n achttienduizend documenten, die nu overgedragen zijn aan het Stadsarchief Sint-Niklaas. Uit honderden persoonlijke brieven, officiële verslagen, krantenartikels, microfilms en foto's, samen met lange gesprekken met Arnold, kreeg ik een eerste beeld van het merkwaardige leven van Frantz Van Dorpe. En hoe meer ik er zicht op kreeg, hoe relevanter het me leek.

Daar heb ik mijn eigen onderzoek naast gelegd. Het archief werd kritisch vergeleken en vervolledigd aan de hand van bronmateriaal over het Verdinaso en het verzet in het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (CegeSoma), waarbij met name de archieven Othello en Emiel De Winter nieuwe elementen opleverden. Daarnaast leunde ik op de archieven Joris Van Severen en medestanders in de Universiteitsbibliotheek van de KU Leuven, het archief en de ongepubliceerde memoires van Jef Van Bilsen in het Kadoc, sporen in het Archief voor Nationale Bewegingen (ADVN), het Rijksarchief te Beveren en, voor zover ik daar als buitenstaander toegang toe kreeg, navraag naar repressiedossiers.

Studies over het Verdinaso zijn lastiger: ik las zowat alles wat beschikbaar is maar al te vaak blijft het weinig kritisch beschreven, al is het daarom niet noodzakelijk feitelijk onjuist. Bepaalde aspecten zijn beter in kaart gebracht, zoals het antisemitisme door Lieven Saerens, de Vlaamse milities door Jan Creve en de naoorlogse erfenis van het Verdinaso door Bart De Wever. Over Tony Herbert en Jef Van Bilsen zijn thesissen geschreven, respectievelijk door Stefan Verhaege en Brecht Lein. Ook over Albert De Clerck, Michiel Vandekerckhove, Willy Kessels en Willem Melis zijn monografieën verschenen waardoor ik een beter zicht kreeg op de omgeving en leefwereld van Van Dorpe.

Voor de bredere Vlaamse beweging heb ik uitgebreid geput uit het werk van mensen als Bruno De Wever, Lode Wils en Marc Reynebeau, en uit de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*. De katholieke context vond ik bij studies van Griet Van Haver, Lieve Gevers, Louis Vos, Karel Van Isacker, Emmanuel Gerard, Robrecht Boudens en Wouter Beke. Voor Leopold III was de biografie van Van Goethem en Velaers onmisbaar, Bert Cornelis heeft recent een mooi overzicht geschreven van de oorlogsperiode, en de ontwikkeling van de koningskwestie is ook goed uit de doeken gedaan in de memoires van Gaston Eyskens. Om alles in het juiste perspectief te plaatsen, herlas ik overzichtswerken van Els Witte, Mark Van den Wijngaert, Rolf Falter, Olivier Boehme en Kristof Smeyers.

Pas bij het lezen van *The Resistance in Western Europe* van Olivier Wieviorka begreep ik hoe belangrijk de wisselwerking was tussen de Britten, de Belgische regering en bezet België

in het tot stand komen van verschillende verzetsnetwerken. Concrete informatie over Belgische weerstandgroepen vond ik onder meer in *Was opa een Held?*, *De Belgische radio-omroep tijdens de Tweede Wereldoorlog* en *Geheime Oorlog*, en de oude exemplaren van *België in de Tweede Wereldoorlog* kwamen uitstekend van pas om concreet zicht te krijgen op het bestuur en het dagelijks leven onder de bezetting. Toch blijft er hier nog veel onontgonnen gebied.

Wat de ideologie en psychologie van het fascisme betreft, leun ik aan bij klassiekers als Robert Paxton, *De anatomie van het fascisme*, Erich Fromm, *The Fear of Freedom*, en een zeer inzichtelijk artikel van Marnix Beyen: *Nostalgie naar een nieuwe tijd. De Tweede Wereldoorlog en de roep van de traditie*.

Dankwoord

Tijdens het schrijven werd mijn denken verder aangescherpt door opmerkingen van Dieter Vandenbroucke, Nico Wouters, Etienne Verhoeyen en Marc Reynebeau, die eerdere versies van het manuscript lazen vanuit hun vakkennis, die de mijne ver overschrijdt.

Andere kritische lezers hielpen me zowel de inhoud als de leesbaarheid te verbeteren: Peter Van Dorpe, Willem Verhaert, Stefan Verhaeghe, Stefan de Koning, Carla Wielfaert, Stefan De Clerck, Bruno Volleman en uiteraard, zoals altijd, Kristl.

Ik ben Koen Van Boxtal en Harold Polis dankbaar voor hun advies toen ik pas met dit project begon, en Geert Mak voor zijn al te vriendelijke aanbeveling. Sam De Graeve en Nils De Malsche van Borgerhoff & Lamberigts wil ik bedanken voor hun aansporing en vakmanschap, en Herman Houbrechts voor het prachtige coverontwerp.

Maar bovenal was dit boek ondenkbaar zonder de volharding van Arnold Van Dorpe.

Beknopte bibliografie

- Baes, Rachel, *Joris Van Severen, Une Âme*, Editions Oranje (1965)
- Beke, Wouter, *De ziel van een zuil, De Christelijke Volkspartij 1945–1968*, Universitaire Pers Leuven (2005)
- Bernard, Henri, *La résistance 1940–1945*, La Renaissance du Livre (1969)
- Beyen, Marnix, Nostalgie naar een nieuwe tijd, De Tweede Wereldoorlog en de roep van de traditie, België en Nederland, in: *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 79, nr. 2 (2001)
- Boehme, Olivier, *Greep naar de markt, De sociaal-economische agenda van de Vlaamse Beweging en haar ideologische versplintering tijdens het interbellum*, Lannoo (2008)
- Boon, Greta, *De Belgische radio-omroep tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Den Gulden Engel (1988)
- Boudens, Robrecht, *Kardinaal Van Roey en de Tweede wereldoorlog*, Averbode (1997)
- Cheyens, Bruno, *Léon Degrelle, De Führer uit Bouillon*, Uitgeverij Vrijdag (2017)
- Coppein, Bart, De hand aan de ploeg, Vlaamse landbouworganisaties en Vlaams-nationalistische partijen in de twintigste eeuw, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, nr. 3 (2005)
- Cornelis, Bert, *Hitler en de Belgen*, Davidsfonds (2020)
- Creve, Jan, *Recht en trouw, De Geschiedenis van het Verdinaso en zijn Milities*, Soethoudt (1987)
- Creve, Jan, *Jef Missoorten, de Vlaamse Militie en het Verdinaso*, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, nr. 1 (1998)
- Debbaut, Jan, *Collectie Tony Herbert*, Museum Dhondt-Dhaenens (2011)
- De Bruyne, Arthur (red.), *Bijdragen tot de geschiedenis van een generatie, Liber Amicorum Willem Melis*, Drukkerij Rinda (1978)
- De Bruyne, Arthur, *Joris Van Severen, Droom en daad*, Uitgaven Oranje (1961)
- De Wever, Bart, *De schaduw van de leider, Joris Van Severen en het na-oorlogs Vlaams-nationalisme*, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, nr. 1-2 (2001)
- De Wever, Bruno, *Greep naar de macht, Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933–1945*, Lannoo (1994)
- Dumoulin, Michel, *Spaak*, Racine (1999)
- Eyskens, Gaston, *De memoires*, Lannoo (1993)
- Falter, Rolf, *België, Een geschiedenis zonder land, De Bezige Bij* (2012)
- Fromm, Erich, *The Fear of Freedom*, Taylor & Francis (2001)
- Gerard, Emmanuel, *De katholieke partij in crisis: partijpolitiek leven in België 1918–1940*, Kritak (1985)
- Gevers, Lieve, *Voor God, Vaderland en moedertaal, Kerk en natievorming in België, 1830–1940*, in: *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, 3 (1997).
- Hogenkamp, Bert e.a., *Geheugenverlies, verantwoordelijkheid en collaboratie, Willy Kessels fotograaf*, Paleis voor Schone Kunsten (1998)
- Huizinga, Jakob H., *Paul Henri Spaak, Een politieke biografie*, Prisma Boeken (1963)